

Velkommen til Festningsløypa på Akershus festning

Opplev Akershus med festningsløypa. Med denne guiden kan du nå utforske festningen på egen hånd. Noen av punktene er merket med QR-kode, og gir deg spennede historier fra festningens nåtid og fortid.

Turen har en varighet på ca 50 minutter med vanlig gange. God tur!

1 BESØKSSENTERET

Artilleribygningen, også kalt «Det lange røde hus», har årstallet 1774 hugget inn i en stein nær grunnmurens søndre hjørne. Inne i huset kan man fortsatt se støttepilarene i kurtinemuren. Riksantikvaren hadde kontorer her frem til 1991. I dag huser bygningen blant annet Besøkscenteret på Akershus festning.

2 KARPEDAMMEN

Karpedammen er en del av en stor dam som ble delt i to da nordre kurtine ble fundamentert fra 1592. Den ene delen tjente som volldam utenfor nordre kurtine. Vannløpet kom opprinnelig fra området ved Christiania torv og rant videre gjennom dammen og ned mot Munks dam. Karpedammen ble fylt igjen etter midten av 1800-tallet, men gjenetablert i 1960-årene. Det er karper i dammen om sommeren. Ved dammen er det i dag en stor friluftsscene.

3 KRONPRINSENS BASTION

Ble tidligere kalt Christians bastion etter en av kong Christian IV.s sønner. Den ble påbegynt i første fase av festningens anleggsperiode (1593-1604). På en kvaderstein (hjørnestein) høyt oppe til høyre på muren på utsiden står det hugget inn ”Anno 1618 den 12 Aprilis”. Bastionen hadde opprinnelig jordvoller på innsiden av murene. Disse jordvollene ble fjernet omkring 1860 for å gi rom til utvidelser av Akershus Landsfengsel.

4 AKERSHUS LANDSFENGSEL

Kong Frederik III bestemte i en forordning av 8. april 1652 at alle som ble dømt for «ringe tyveri» skulle arbeide i jern og god forvaring på Akershus. Ut-over 1770-årene ble dette omtalt som Slaveriet. Den tids kriminalomsorg var en blanding av oppbevaring og ”moralsk oppbyggelse” gjennom hardt arbeid. I stedet for å henrette kriminelle, ble de satt i tvangsarbeid. Slavene kunne settes til alle slags offentlige arbeider eller leies ut til private. Blant de innsatte var kjente størrelser som utbryterkongen Gjest Baardsen og Ole Høiland. I 1842 satt det så mange som 530 fanger her, alltid mannlige. Institusjonen ble omgjort til Akershus landsfengsel i 1902, sikringsanstalt fra 1937 og tysk militærfengsel i tiden 1940 -1945. Etter 1945 ble det benyttet som fengsel for landssvikere og endelig nedlagt i 1950.

Kronprinsens kruttårn (1755) ble opprinnelig oppført som kruttårn for artilleriet under kong Frederik V. Den opprinnelig profilen er hvitmalt i fasaden. I 1830 ble tårnet inndelt i to etasjer og innredet til sovesal for 50-60 slaver. Her satt blant annet ”mestertyven” Ole Høiland innesperret alene i et plankebur fra 1835 til han klarte å rømme i 1839 etter å ha gravd en tunnel i bakken under tregulvet. I første etasje ble det i 1891 etablert straffeceller som ble kalt ”kummen” av fangene. Her satt man som straff for reglementsstridig oppførsel på halv kost i inntil 10 dager og sov på harde sengebrisker.

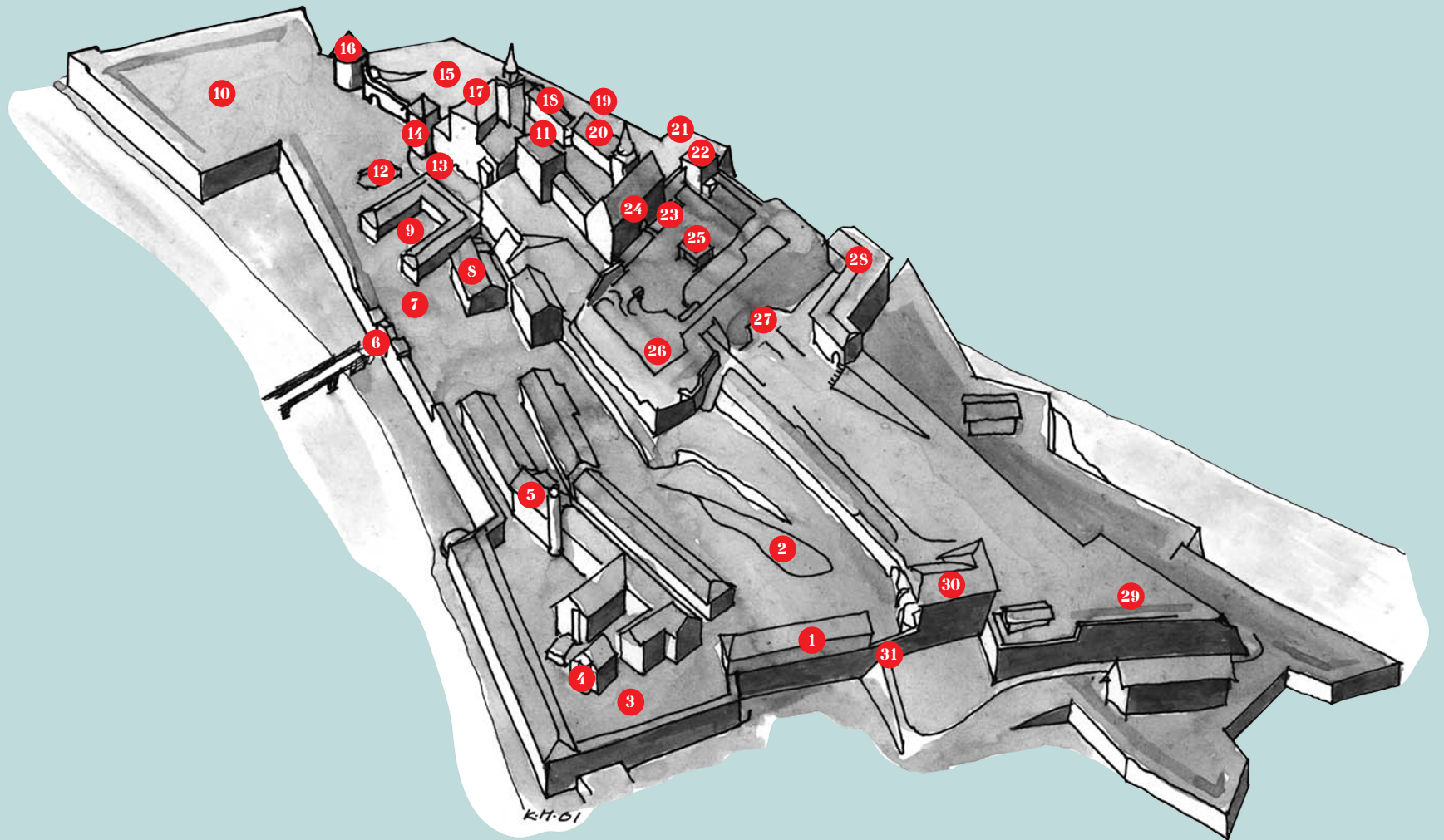
Under andre verdenskrig ble tårnet benyttet som fangerom for norske dødsdømte patrioter. Medlemmer av den såkalte Pellegruppa forsøkte å rømme fra kruttårnet i mars 1945. De brøt seg ut gjennom celleveggen og kom seg ut av tårnet. De ble dog oppdaget på taket av Oslo Militære Samfund rett utenfor festningsmuren mot nord, mishandlet og kastet inn i straffecellene.

5 FENGSELSKIRKEN

Fengselskirken (1866) hadde fengselets kjøkken og bad i 1. etasje og kirkesal samt skoleværelse i 2. etasje. Bygningen ble ominnredet til kontorer, bibliotek og undervisningssal i 1948, mens kirkesalen ble restaurert i 1968. Kornmagasinet (1788) ble i 1820 ominnredet til slaveri for 150 fanger, med arbeidsrom i 1. etasje og sovesaler i 2. etasje.

6 VINDEBROEN OG FESTNINGSPORTEN (1653)

Allerede i 1620 hadde en stor åpning i muren blitt satt av for porten, men på grunn av krigsfare ble denne gjenmurt i 1624. På midten av 1800-tallet ble det bygget ny vindebro, med heisanordning inne i portbygningen. Den ene heisanordningen er fremdeles bevart i nordre del. Brua gikk over en volldam som ble gjenfylt ved gjennomføringen av Kongens gate omkring 1920.

7 KANONENE PÅ MICHAEL VON SUNDTS Plass

I 1844 satt det omkring 500 fanger i slaveriet. Om morgenen den 13. oktober nektet 200 fanger å ta imot den nye reglementerte frokosten – øl og brød. De truet de valdige (fangevokterne) som rømte i sikkerhet. Opprøret ble avverget av Plassmajor Christian Glads personlige mot ved at han gikk alene inn til fangene og rolig og standhaftig talte dem til fornuft samtidig som artilleristene høyløyt klargjorde kanonene til skudd. Kanonene, som ble ladet med skrå (små jernstykker), var rettet mot fengselsgårdene for å kunne skyte inn ved fangeopprør.

8 HOVEDVAKTEN (1724)

Bygningen var opprinnelig oppført som et én etasjes vaktus med valmet tak. Legg merke til de hugne løvehodene i grunnmuren ved inngangspartiet. Slaveriet tok etter hvert også denne bygningen i bruk som fangelokale. Ved ombyggingen i 1855 fikk bygningen sitt nåværende utseende. I dag er bygningen vaktlokale for H. M. Kongens Garde på Akershus festning og museum for Garden.

9 BARAKKER

Det ble opprettet en urtehage her på ukjent tidspunkt. Hagen synes på den eldste kjente avbildning av Akershus, fra 1580-tallet. Den ble holdt ved like med utvidelser, inkludert en badstue, kaninbur samt en innhegning for en hjort, frem til slutten av 1600-tallet. Da ble det etablert en ridebane her. Den nåværende bygningen ble sannsynligvis oppført i flere etapper frem til 1778 og er en tidstypisk militær bruksbygning. I 1787 ble det etablert fangeceller i nordre fløy. Den kjente bondeopprøperen Christian J. Lofthus satt her i ti år frem til sin død i 1797. Fra 1947 har bygningen inneholdt kontorer.

10 PRINS CARLS BASTION

Prins Carls Bastion ble påbegynt i 1616 og fullført i 1650-årene da den vestre flanken mot Munks tårn ble ferdigstilt. I samme tidsrom ble murene forhøyet, noe som kan ses som et horisontalt skille i muren. En midlertidig festningsbro og –port, som lå her fra 1628-1653, kan ses på utsiden fra Kongens gate. På bastionens flanker står utplassert 20 punns haubitsere, ment for flankerende ild i vollgravens lengderetning, og på fasene står langtrekkende skyts.

11 MIDDELALDERBORGEN AKERSHUS

Akershus ble påbegynt på slutten av 1200-tallet og nevnes første gang år 1300. Byggherren Håkon V, var den store borgbyggeren i Norge. I tillegg til Akershus, som var residensborg, bygget han Båhus og Vardøhus som grenseborger, kongsgården i Oslo samt Varberg og Hunehals i Halland i Sverige. Borgen ble forsøkt modernisert på 1500-tallet. Fra 1592 ble indre festning bygget som forsvarsverk omkring og borgen ble sakte ominnredet til et moderne renessanselott.

12 MUNKS DAM

Dammen var opprinnelig en naturlig dam med vannsig videre ned til sjøen. Dammen ble utnyttet som en naturlig del av forsvarssystemet for middelalderborgen. Man fikk dermed nærmest en vanngrav i forkant av og innenfor ringmuren. Dammen

ble antagelig etablert omtrent som nå på 1700-tallet, men den ble gjenfylt allerede på 1800-tallet. Den ble gjenskapt i forbindelse med restaureringen av utomhusarealene i 1960-årene.

13 ØSTRE RINGMUR (CA 1300)

Middelalderborgen var godt beskyttet av kraftige ringmurer mot landsiden. Disse var omkring tre meter tykke og minst åtte meter høye. En eventuell fiende som kom seg over eller gjennom ringmuren ble fullstendig behersket av forsvarerne fra borgens omkringliggende tårn og bygninger.

14 JOMFRUTÅRNET (CA 1300)

Adkomsten til middelalderborgen gikk gjennom dette tårnet. Alt fra portrommet og ned til fjellgrunnen er bevart, med synlige rester av fallgitterslisser og vindebroanlegg samt to porter. Jomfrutårnet ble avstengt på midten av 1500-tallet og som erstatning åpnet man en (nå lukket) port i muren mot Stallgården. Tårnet var i middelalderen både dypere og betydelig høyere.

15 STALLGÅRDEN

Dette området var middelalderborgens forborg, et befestet gårdsrom. Langs de ytre murene lå tidligere de viktige økonomibygningene (bryggerhus, slaktehus, bakstehus m.m) samt staller her. Det lille røde skifertekte huset er en svært gammel brønn som er brent ut i fjellet. Samtidig ble det brent ut en underjordisk tunnel fra brønnen til dammen utenfor muren for å sikre vannforsyningen inne på borgen. Denne passasjen finnes fremdeles. Bak brønnen kan man i ringmuren spore en eldre portgjennomgang til Stallgården. Denne porten er antagelig fra midten av 1500-tallet.

16 MUNKS TÅRN (1559)

I middelalderen lå antagelig ”Vanntårnet” her. Dette var et forsvarstårn og muligens vannsisterne for oppsamling av drikkevann. Tårnet ble revet av lensherre Christiern Munk som oppførte et kombinert kanontårn og porttårn her. Den nye ”Jernporten” ble anlagt rett inntil tårnets vestfasade som erstatning for den gamle porten i Jomfrutårnet. På 1800-tallet ble kronregalene oppbevart i tårnets øverste etasje.

17 SYDFLØYEN (CA 1300)

Kjelleren i sydfloøyen inneholder borgens opprinnelige hovedinngangspassasje kalt Mørkegangen. I denne passasjen finnes synlige rester etter fire befestede porter samt slisse for fallgitter. På midten av 1500-tallet ble det bygget et kirkerom som opptok hele første etasje av floøyen. Senere påbygget man floøyen én etasje for å skaffe plass til skriverstuene for administrasjonen til Akershus slottet. Under kong Christian IV ble etasjen ominnredet til standsmessige leiligheter for kongeparet med praktfull innredning. Sydfloøyen ble igjen endret på 1740-tallet grunnet reparasjoner etter lang tids forfall. Etter restaureringen på 1900-tallet er øverste etasje i dag en stor sal kalt Christian IVs sal som fungerer som slottets mottakelsessal.

18 SKRIVERSTUEFLØYEN

Utbygget på sjøsiden kalles den dobbelte hemmelighet og inneholdt toalettanlegg i to etasjer. Ved å studere murene kan man her oppdage forskjellige byggetrinn: Nederst gråstein brutt ut fra fjellet i middelalderen, deretter stor middelaldersk teglstein, kalt munketegel. Her er munketeglen dog gjenbrukt på 1600-tallet. Øverst ser vi 1600-talls teglstein som ble benyttet i tusentalls under Christian IVs ombygginger.

19 BATTERIVEIEN

Vestsiden av slottet ble ytterligere befestet med murer og flankeringsstilling med skyteskår for infanteri på 1770-tallet. Legg merke til brosteinen i bakken: Midtrekkene er snudd slik at hester lettere skal få godt grep når de trekker tung bær oppover bakken. Se også utvidelsene i porten for å gi rom til akslingen på kanonunderstell.

20 ROMERIKSFLØYEN (CA 1300 OG 1633)

I underetasjen var det antagelig forråds-kammer med to befestede porter ut til Vedhagen for å ta inn forsyninger. I 1633 ble Romeriksfløyen bygget om og det ble etablert et kongelig kjøkken i søndre del av første etasje. Samtidig ble andre etasje benyttet av stattholderen som stuerom og kontorer. Henrik Wergeland hadde kontor i første etasje i tiden 1841-45.

21 ROMERIKE BASTION

Romerike bastion – ble tidligere også kalt ”Den store skanse i Vedhagen”, etter middelalderens vedlager i dette området. Bastionen ble anlagt som tommerbolverk under Kalmarkrigen (1611-13) for senere å bli utbedret til et permanent gråsteinverk (1640-41).

22 KNUTSTÅRNET (CA 1300)

Knutstårnet ble i middelalderen kalt Kanniketårnet og bygget som et flankeringstårn mot nordvest. I tårnet var det i en lang periode fangerom. I 1641 ble det oppført en hestemølle her og tårnet ble senere også brukt som kruttårn. Navnet Knutstårnet henspiller på ridderen Knut Alvsson som etter sigende ble liggende ubegravet i tårnet i 12 år etter å ha blitt drept av Henrik Krummedike i 1502. Tårnet er i nyere tid delvis gjenreist på de gamle murene.

23 NORDRE RINGMUR (CA 1300)

Middelalderborgen var godt beskyttet av kraftige ringmurer mot landsiden. Disse var omkring tre meter tykke og minst åtte meter høye. Terrenget i graven er tilbakeført til det opprinnelige nivået for bakken ved oppføringen av middelalderborgen.

24 NORDFLØYEN (CA 1300)

Bygningens nordfasade er oppført i gråstein uten spor etter opprinnelige åpninger fra middelalderen. Fasaden ble senere utstyrt med skyteskår, antagelig på 1500-tallet. Et stykke ned på veggen kan en se spor etter de gjenmurte skyteskårene for kanoner. Porten gjennom bygningen er i dag hovedinngang til Akershus slott. Den ble tatt i bruk i 1648. I dag har fløyen fire etasjer: Svennekjelleren, Borgstuen, Fruerstuen og i øverste etasje Kongehallen.

25 CORPS DE GARDE (1754)

En velformet barokk vaktbygning, karakteristisk utformet med åpen pilarhall i forkant. Bygningen har vært brukt som vakt- og arrestbygning og senere som bolig.

26 KONGENS BASTION

Også kalt «Store voll», ble opprinnelig anlagt som dekkvoll for slottet mot nord hvor det naturlige terrenget ikke ga nok beskyttelse. Arbeidet ble påbegynt under Hans Paaske i 1567 etter at Akershus hadde motstått to beleiringer under Den nordiske sju-årskrigen. Etter 1592 inngikk anlegget som et indre forsvarsverk i den nye bastionsfestningen. Middelalderornamenter fra revne kirker kan ses innmurt i sidemurene i gjennomgangen.

27 RETTERSTEDET

På eksekusjonsplassen ble 42 nordmenn henrettet av den tyske okkupasjonsmakten 9. og 10. februar samt 17. mars 1945. Ved de første henrettelsene, den 9. februar, ble nordmenn henrettet som represalier etter motstandsbevegelsens likvidasjon av politisjef Karl Marthinsen i Blindernveien den 8. februar. Minnesmerket ble avduket av H. M. Kong Haakon VII 8. mai 1949.

28 NORGES HJEMMEFRONTMUSEUM

Norges Hjemmefrontmuseum holder til i bygningen som opprinnelig ble kalt ”Det dobbelte batteri” (1691-92) og som var oppført som en halvbastion med underliggende kanonbatteri. Etter å ha blitt brukt som depot i mange år, etablerte Norsk Hjemmefrontmuseum seg her i 1967.

29 SKARPENORDS BASTION (1592-1604)

Skarpenords bastion - tidligere også kalt Scherpenhoeck og Escarpe de Nord. De to kanonene som står her i dag er 12 punds kanoner støpt på Frederiksværk i Danmark i 1766. Til en 12 punds kanon ble det benyttet en kanonkule av 6 kg vekt og 2 kg (altså 1/3 mengde) krutt ved skyting. I 1715 stod det ni kanoner her mens det samtidig fortelles at man manglet fire for å ha full oppsetning på bastionen. Rekkevidde er ca 850 meter. Saluttkanonene som står her nå blir brukt til saluttskyting. De ble innkjøpt fra Rheinische Metallwarenfabrik i 1901. Dette er 7,5 cm feltkanoner med rekylbrems. Rekkevidde ca 7,5 km.

30 SKARPENORDS KRUTTÅRN

Skarpenords kruttårn også kalt store kruttårn, ble oppført som bombesikkert kruttlager og porttårn i 1657. Over inngangen til øvre hvelvgang kan man se innmurt Fredrik 3.s monogram, årstallet 1657 samt tre ornamenterte sandsteiner som alle stammer fra stattholder Hannibal Sehesteds aldri fullførte festningsport. Sandsteinene ble brutt ved et steinbrudd i Brumunddal.

31 SORTIEPORTEN

Porten åpnet i 1834 etter at de ytre festningsverker ble nedlagt.

Historie

Akershus festning er et av landets viktigste kulturminner, med bygninger og anlegg fra middelalderen og frem til vår tid. Festningen har en særlig posisjon som nasjonalmonument på grunn av sin plassering i hovedstaden og rike historie knyttet til konge- og statsmakt.

Historien spenner fra dramatiske krigshandlinger, dystre kapitler knyttet til fengsel og okkupasjonstid, samt til dagens fredelige rolle som sted for militære skoler og kontorer, kulturaktiviteter og representasjon.

I festningens bygninger og anlegg kan en følge utviklingen opp gjennom århundrene, med endringer som følge av militærtekniske nyvinninger, ny bruk og behov samt vekslning mellom nedgangs- og oppgangstider.

Fra vårt århundre er festningen preget av store restaureringsarbeider hvor de forskjellige historiske lagene er avdekket og eksponert, utarealene er opparbeidet og slottet istandsatt som representasjonslokaler.

Foruten sin historiske og miljømessige betydning er festningen en stor arbeidsplass, med kontorer, undervisningslokaler og museer. Akershus er en av Oslos største turistattraksjoner og fremstår i mange sammenhenger som byens ansikt utad.

Akershus festning i dag

For Oslo by er Akershus festning et svært viktig identitetsskapende element; byens nåværende sentrum ble etablert under Akershus' murer i 1624. Også i dag er Akershus et landemerke og utgjør ved siden av Rådhuset Oslos mest markante silhuett mot sjøen. Både for turister og innbyggere i Oslo er Akershus en grønn lunge midt i sentrum. På festningen kan besøkende oppleve en unik ro i historiske omgivelser eller besøke museene, følge en guidet tur, spise på Restaurant Festningen eller oppleve konserter og skuespill både innen- og utendørs.

Adferdsregler

Festningen du nå er på, er et av Norges 15 nasjonale festningsverk og et nasjonalt kulturminne som vi ønsker å bevare for senere generasjoner. Derfor er det viktig at du som oppholder seg her har respekt for bygningene og uteområdene, viser varsomhet når du beveger deg rundt på området og overholder adferdsreglene. Slik bidrar du til at alle får en fin opplevelse når de besøker festningen. Opplevelsen av å være på et unikt sted som Akershus festning kan fort ødelegges av forsøpling og utilsiktet skadeverk. Det er derfor helårs bålforbud. Dette gjelder også engangsgriller. Det er båndtvang på festningen hele året. Bruk av droner er ikke tillatt.

Vær obs på høye festningsmurer, mindre barn må ha følge med voksen. Vi ber deg om å kaste alt søppel i de oppsatte søppelkassene. For øvrig gjelder Friluftslovens varsomhetsbestemmelser for ferdsel m.v.

Vi skaper nytt liv på historisk grunn

Forsvarsbygg forvalter 15 nasjonale festninger og tilrettelegger dem slik at de er tilgjengelige for publikum hele året. Festningene er levende kulturarenaer som besøkes av flere millioner mennesker hvert år.

De naturskjønne og historiske omgivelsene på Akershus festning gir en unik ramme for opplevelser. Her kan du nyte store og små konserter, utendørs opera, kunstutstillinger og sportsarrangementer, eller dypdykke i historien og besøke museer.

FORSVARSBYGG

www.forsvarsbygg.no

www.akershusfestning.no

Akershus Festning
et nasjonalt festningsverk

Velkommen til Festningsløypa

www.akershusfestning.no